

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРОБЛЕМА ОПТИМАЛЬНОГО ПОЄДНАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА РИНКОВОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

Ринок – найкращий з відомих, втім, досить недосконалий механізм справедливого розподілу економічних благ. Головною причиною недосконалості ринку є асиметрія інформації, тобто наявність інформованих і не дуже обізнаних сторін в економічній грі. Усунення шкідливих наслідків асиметрії інформації має здійснюватися державними важелями впливу. «І ринок, і держава мають свої обмежувачі та можуть виявляти свою неспроможність, тому обидва мають взаємодіяти. Причому характер цього партнерства відрізняється в різних країнах залежно від рівня їхнього політичного та економічного розвитку». Саме так зазначав лауреат Нобелівської премії з економіки 2001 року Джозеф Стігліц, говорячи про співвідношення ринку та держави в економіці [1, с. 219–220].

При цьому для кожної держави модель такої взаємодії унікальна, а потреба у державному плануванні тим вища, чим більш гострими є виклики, що постають перед країною і чим вище рівень організації її соціально-економічної системи. Також значну потребу у державному регулюванні і організації розвитку відчують ті країни, які прагнуть до лідерських позицій або зазнають відставання у своєму розвитку і прагнуть його подолати. Джозеф Стігліц, говорячи про недосконалість ринку та необхідність організуючої ролі держави в економіці, зазначав: «Я не настільки легковажний, щоб повірити у те, що ринок сам по собі вирішить усі соціальні проблеми. Нерівність, безробіття, забруднення довкілля непереборні без активної участі держави» [1, с. 13].

Лоуренс Клейн, ще один лауреат премії пам'яті Нобеля з економіки «за створення економетричних моделей та їх застосування до аналізу коливань економіки та економічної політики», розглядаючи фундаментальні теоретичні питання поєднання державного планування та ринку в економіці, наголошував: «...теоретично можна вмонтувати ринкове ціноутворення в економіку. На тих ринках, де є надлишки, ціни слід знизити, на тих, де проявляється незадоволений попит – підвищити. Держава через інструменти планування має оперативно маніпулювати цінами доки всі ринки не сануються» [2, с. 122–124.].

Йозеф Шумпетер зазначав: «У низці галузей капіталістичної промисловості можуть скластися умови, коли рівноважні ціни та обсяги виробництва стають теоретично невизначеними. Планування прогресу, зокрема, систематично координоване і послідовне впровадження нововведень у сферах економіки, дозволить значно успішніше запобігати різким підйомам і спадам виробництва, аніж автоматичні або спрямовані зміни ставки відсотка або пропозиції кредиту» [3].

Джордж Сорос у своїй роботі «Криза світового капіталізму» наголошує: «Соціальні цінності, можливо, менш визначені за ринкові, але без них суспільство існувати не може. Ринковим цінностям надали статус соціальних цінностей, але вони не здатні виконувати цю функцію. Ринкові цінності неспроможні замінити громадську свідомість, чи, використовуючи старомодне – громадянські чесноти. Невидима рука не здатна судити про інтереси, які не входять до її компетенції» [4, с. 67].

Томас Пікетті, професор Паризької школи економіки, іноземний член філософського суспільства США доводить у своїй роботі «Капітал у XXI столітті», що протягом останніх 250 років проблема соціальної нерівності не вирішується в рамках ринкової самоорганізації, а темпи зростання капіталу стабільно вищі за темпи зростання економіки. Сьогодні за рівнем

нерівності суспільство наближається до періоду зародження ринкової системи у її «дикій» формі, і потрібна участь держави, у тому числі у податковій сфері, для скорочення нерівності [5].

Джованні Аррігі та Іммануїл Валлерстайн, автори доктрини світсистемного аналізу, досліджуючи проблему нерівності у масштабах усієї світової економіки, доходять висновку, що нині у світі має місце перманентний кількісний та якісний перерозподіл ресурсів на користь країн, які утворюють ядро світової економіки, та на шкоду країнам периферії. Наголошується на необхідності участі держави в організації транскордонного руху капіталів, товарів і людей. Державна політика у цій сфері має вирішальне значення для успішного функціонування бізнесу. Крім того, саме держава позбавляє приватних підприємців суттєвої частини витрат, беручи на себе витрати зі створення загальної інфраструктури, реалізації екологічних програм, відновлення природних ресурсів тощо. «Чим слабша держава, тим менше коштів можна накопичити, займаючись економічно продуктивною діяльністю» – робить висновок І. Валлерстайн [6].

Джон Кейнс розглядає економічну теорію не стільки як «науку про мислення в категоріях моделей», скільки як «майстерність вибору адекватних моделей», маючи на увазі, що принципово не існує якоїсь однієї – єдино вірної теорії економіки та відповідних їй єдино вірних моделей розвитку [7]. З цього випливає, що в економіці треба перш за все вміти створювати моделі розвитку, адекватні викликам, завданням і змінним реаліям, а протиставлення планового і ринкового в економіці («або план або ринок») є надуманою (фальшивою) дилемою. Як і «страх» порушити ринкові механізми, організовуючи розвиток економіки, є надуманим та контрпродуктивним стереотипом. Найкращі практики розвитку економіки засновані на розумному поєднанні державної організації та ринкової самоорганізації, на оптимальному залученні до

національного розвитку сильних сторін планових та ринкових засад у економіці.

Так, організуюча роль держави ефективна і має, як правило, вирішальне значення у такому:

– формуванні цілісного та достовірного розуміння цілісності усієї економічної системи та її структури;

– діагностиці «вузьких місць», що заважають розвиткові економічної системи у цілому чи її окремих галузей, організації усунення цих вузьких місць;

– визначенні стратегічних пріоритетів розвитку економічної системи у цілому, її основних галузевих, технологічних, просторових пріоритетів;

– організації випереджаючого і фронтального (не фрагментарного) впровадження нових технологій та нової техніки;

– створенні та розвитку «суспільних благ», включаючи фундаментальну науку, освіту та охорону здоров'я;

– вирішенні проблем транскордонного відтоку та перерозподілу ресурсів, проблем невизначеності та обмеженої раціональності;

– створенні механізмів дешевого та тривалого фінансування проектів розвитку економіки;

– створенні загальної базової інфраструктури, антимонопольного регулювання, розвитку малого та середнього підприємництва;

– організації розвитку складних територій та капіталомістких галузей, що вимагають високої концентрації ресурсів та ефекту масштабу;

– проектуванні та організації складних комплексних міжнародних, міжгалузевих, міжрегіональних, галузевих та кластерних проектів розвитку.

У режимі ринкової самоорганізації ці питання не вирішуються або вирішуються погано (ринки тут неефективні). Ринкова самоорганізація ефективна і має, як правило, вирішальне значення для гнучкого та оперативного реагування економіки на мінливі споживчі переваги, смаки,

потреби (особливо у сегменті кінцевого споживання), які адекватно відпрацьовуються завдяки конкуренції та швидкій підприємницькій реакції на попит та цінові сигнали в економіці. У режимі організації вирішення цих питань державою вони або не вирішуються, або вирішуються повільно (державна тут неефективна).

Отже, і державна організація, і ринкова самоорганізація мають свої сильні та слабкі сторони. І державна організація, і ринкова самоорганізація економіки, застосовані окремо, неефективні кожна по-своєму з різних причин у різних сферах, оскільки жодна з них окремо неспроможна забезпечити економіці оптимальне використання обмежених ресурсів. Таким чином, найкращі та найрезультативніші практики економічного розвитку полягають у визначенні та реалізації оптимального поєднання державного планування та ринкової самоорганізації економіки. Це оптимальне поєднання – своє у кожній країні, кожній конкретній економіці, кожній конкретній історичній ситуації. Багато в чому саме у правильному визначенні та практичній реалізації такого оптимуму проявляються зрілість та ефективність державних діячів конкретної країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Joseph E. Stiglitz, *Globalization and its Discontents*. W. W. Norton & Company. NY, L, 2002, 282 p.
2. Блауг М. 100 великих економістів после Кейнса. СПб. : Экономикс, 2009. 384 с.
3. Шумпетер, Йозеф А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука. К. : Основи, 1995. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Shumpeter_Yozef_A/Kapitalizm_sotsializm_i_demokratiia.pdf?
4. Сорос Джордж. Криза глобального капіталізму. Відкрите суспільство під загрозою [Текст] / Д. Сорос ; пер. з англ. Р. Ткачук, А. Фролкін. К. : Основи, 1999. 259 с.
5. Piketty T. *Capital in Twenty-First Century*, Harvard University Press. 2014. 686 p. URL : <https://dowbor.org/wp-content/uploads/2014/06/14Thomas-Piketty.pdf>
6. Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / пер. Н. Тюкиной. Москва : Издательский дом «Территория будущего», 2006, с. 137. URL : <http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/ВАЛЛЕРСТАЙН%20-%20Миросистемн%20анализ%20Введен%202006%20248с.pdf>
7. Кейнс Д. М. Загальна теорія зайнятості відсотка і грошей. URL : <http://bibliograph.com.ua/keyns-1/>